

SZEMLE

MAGYAR IRODALMI SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

Szerkeszti: Waldapfel József, I. kötet. Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból. I. rész. Szerkesztette Barta János és Klaniczay Tibor. Tankönyvkiadó, Bp. 1951., II. rész. Szerkesztették ugyanazok. Tankönyvkiadó, Bp. 1952.

As irodalom jelentősége évről-évre gyarapszik, ahogy milliók erőfeszítésével épül az ország. A dolgozó nép számára olyanná válik az irodalom, mint a szabad levegő, melyben lélegzik. Irodalmunk belevilágít a múltba is, megmutatja az utakat, amelyek idenfutottak. A magyar irodalom évszázadok óta egész népünk tanúságtévője: hogyan küzdött az elnyomott nép a költészet fegyverével urak és zsarnokok, török és német ellen szabadságáért, emberi boldogságáért. A magyar irodalom mély tanulságokat rejt magában, nemcsak azokban a példáiban, amikor a forradalmi nép közvetlen kifejezője, mint a huszita korban, Rákóczi harcában, 1848-ban, vagy amikor lendületet és ízeket a nép ereje a hozzá közelebb álló írónak adott, amikor például a *Magyar Elektra* zsarnokgyűlöletét és a Balassi Menyhárt árulásáról szóló *Comoedia* haragját fűtötte, hanem akkor is, amikor a népi teremtmény behatolt az uralkodó osztály irodalmába, erőt, leleményt, színeket, emberiséget és hazafiúi érzést adott a hősi krónikáknak, a humanizmus alkotásainak, Balassi, Zrínyi, Mikes műveinek.

A magyar irodalom népünk büszkesége, sokszínű és lángoló lírájával, hősi epikájával, melynek forrása tiszta valóság, hajtóereje egész nemzedékek bátorsága. A magyar irodalom alkotásainak köztudatba vitele létkérdéssé lett, alapja a mai szocialista irodalom hatásának és méltó elterjedésének. Ebből a szemszögből kell néznünk egyetemenk új segédkönyveit, a magyar irodalom eddigi legteljesebb szövegválogatásait, az abból megjelent első két kötetet. Teljesíti-e ez a nagy vállalkozás a reávaró feladatot? emeli-e a magyar irodalom eljövendő tanítónak tudását? politikai öntudatát? esztétikai műveltségét? Hatni tud-e közvéleményünkre, dolgozó népünk szélesebb rétegeire? Kellőképpen juttatja-e érvényre, helyes keretek

közé illeszti-e, tudományossága kielégítő-e, s ugyanakkor megbecsüli-e dolgozó népünk színvonalát?

A két első kötet és különösen a második arról tanúskodik, hogy ez a gyűjtemény a maga egészében teljesíti azt, amit várunk tőle. Soha nem volt a magyar tanárnemzedék kezében ilyen gazdag, gonddal kiválasztott gyűjtemény, mely annyira megkönnyítette volna a tájékozódást, annyira határozott módszert, ilyen sokrétű, nagyszerű példákat, ilyen baráti segítséget, ennyire tiszta szempontokat adott volna. Antológiáink voltak eddig is, átfogó, vers- és prózagyűjteményeink (Magyar Renaissance Írók, Magyar Versek Könyve, Magyar Próza Könyve, stb.), de nem volt meg bennük a kiváló elv egyöntetűsége és igazsága, ezt a felszabadulás hozta, a marxista-leninista tudomány, a szovjet szöveggyűjtemények példái. A jelen szöveggyűjtemény feladatai annál nagyobbak, mert marxista-leninista irodalomtörténetünk még nincs, és még évek telnek bele, amíg lesz. A szöveggyűjtemény tömör, összefogott bevezetései éppen ezért szükségképpen elternek a gyűjtemény előszavának célkitűzésétől: »Elemzést, értékelést itt nem adhatunk, utalászképpen is csak akkor, ha ez a szemelvény felvételének indokolásául szükséges.« A marxista tudomány ott sem ad pozitív adatközlést, ahol nem elemzés a célja. Nem ismeri az állást nem foglalt lexikont, vagy bibliográfiát, nem hogy segédkönyvet. Az író életének minden eleme, az irodalmi mű célkitűzésének, esztétikai jellegének, sorsának minden adata az osztályharcot tükrözi. Nincs olyan szűkszavú szovjet antológia, mely e szempontot nélkülözné, és szerencsére e két kötet sem tudta nélkülözni. Sőt csak ott nem teljesíti feladatát, ahol a rövid bevezetők nem pártosak, ideológiai megfogalmazásuk nem éles. Ilyen esetekben tudományos színvonaluk is

gyengébb, és részben a kiválasztás sem sikerült.

A szöveggyűjtemény első kötete az ősköltészet nyomaitól a XVII. század első évtizedéig terjed, második része Zrínyi Miklóstól 1764-ig. Ez a beosztás nagyjából megfelel a történeti és irodalmi tényeknek, bár bizonyos eltulódás lehetséges lenne. A magyar történeti és irodalmi fejlődés választóvonalá az első kötetnél inkább a kuruckor költészete, a magyar humanizmus hosszú kibontakozása, kései kifejlődése miatt. A humanizmussal egybeforrt reformáció küzdelme is a katolikus reakció ellen inkább periodus-záró, mint nyitó. A második kötetet pedig el lehetett volna vinni a sorsdöntő 1790-ig, bár így is megokolható. A gyűjteménybe felvett két korszak-határ bizonytalansága mutatja, hogy mennyire szükség lenne komoly periodizációs vitára. Az első kötet foglalja össze mindazt, amit a szerkesztők egyetemünk ifjúságának a középkori irodalmából, a reformáció és a humanizmus irodalmából szántak, amit a haladás erői létrehoztak egészen Apáczai Cseri János hősi példájáig. Ebben az első kötetben vannak krónikáink, a huszita biblia-fordítás, a humanizmus olyan nagy alakjai, mint Janus Pannonius, és az első magyarul író nagy lírikus, Balassi Bálint, Heltai Gaspár, Bornemisza Péter, Tinódi Lantos Sebestyén. A második kötet Zrínyi Miklós életművét, a kuruckor politikai költészetét, a XVII. sz. vitézi- és szerelmi énekköltését, Gyöngyösit, Rákóczit, Mikes Kelemt, Amadét és Faludi Ferencet adja.

A gyűjtemény szemelvényeinek helyességét az dönti el, hogy mennyire sikerült a szerkesztőknek felszínre hozni és bemutatni az elnyomott és dolgozó nép irodalmát, a magyar irodalom klasszikusainak közvetett vagy közvetlen népiességét. E szempontból kétségkívül a második kötet a jelentősebb. A szerkesztők itt gondos elmélyedő munkával kéziratok énekeskönyveinknek gazdag tárházát először igyekeztek kiaknázni. A kuruckor nagyerejű népi költészetén kívül a bujdosó és paraszt-énekek népi hangja nyomja reá bélyegét az egész kötetre. A barbár török s a nem kevésbé barbár idegen elnyomás irodalma: Zrínyi Miklós, II. Rákóczi Ferenc, Mikes Kelemen művei még zártabbá, még teljesebbé teszik ezt a képet. Nép és feudálisok, hazai és idegen elnyomás, az egész nemzetet egyesítő eszmék, a magyar társadalom sokrétűsége, ellentmondásai, az osztályharc minden megjelenési formája művészileg gazdag, hatalmas szavú kifejezést talál ebben a kötetben. Kevés pedagógikusabb olvasmányt lehetne elképzelni.

Ez nem jelenti azt, hogy ne lennének hiányosságok benne. Ugyyszólván teljesen

hiányzik belőle XVII—XVIII. századi népies, vagy egyenesen népi színjárszánk úgy, amint az iskoladrámáinkból kivehető lett volna. Az *Actio curiosa* és a *Kocsonya Mihály házassága* szegényes szemelvényei egyáltalán nem kielégítőek ebben a tekintetben. A szerkesztőknek jobban kellett volna átvinni a gyakorlatba a marxista irodalomtörténet-írásnak azt az elvét, melyet Jermilov nemrég olyan találon fogalmazott meg újból: »A dráma olyan műfaj, amelyben a legélesebben és legvilágosabban juthat kifejezésre a nagy történelmi harc, és az életben feltehető ellentmondások és konfliktusok tömege.«

Az első kötet is bő lehetőséget adott, hogy az elnyomott nép irodalmát szóhoz juttassa. Elsőrangúan éltek is a lehetőséggel a szerkesztők a reformáció, a vitézi énekek és széphistóriák mellett a *Kádár Katáról* szóló népballadát. Már kevésbé szerencsés krónikáink és a legendák bemutatása, a *Huszita Biblia* és a háromságtagadó népi reformáció szemelvényei. A burzsoa irodalomtudomány hatása, hogy sem Anonymusban, sem Kézai Simon kivonatában és főként Kálti Márk *Képes Króniká*-jában nem tudják meglátni és kellőképpen felszínre hozni a benyomuló népi elemet. A történetietlen és polgári filológizálás maradványa, hogy a *Képes Krónika* pontosan elhatárolható betoldásait, melyek az ősi király-geszta maradványai, nem a XI—XII. századra helyezték a nép hősi epikájának, patriotizmusának bizonyítékául, hanem Anjou Lajos korába. Hogy a Kézai Simonnál feltört ősi mondai elemeket sem a maguk történeti környezetébe helyezték a gyűjtemény élére, hiszen a felújítás oka a »félreértett régi«-hez visszanyúló újító királyi politikai tendencia volt. Ez az eljárás azért sem volt logikus, mert a legújabb korban lejegyzett regös éneket helyesen a gyűjtemény kezdetén közölték. Az idevágó bevezetések is egyoldalúak és nélkülözik azokat a felismeréseket, amelyeket a szovjet irodalomtudomány tett a mi király-gesztáinkhoz és krónikáinkhoz olyannyira hasonló orosz krónikák népi-epikus anyagát, név- és eredetmagyarázó mondáit illetően.

Ugyancsak erősen hiányos a legendák ábrázolása. Például helyesen választják ki a szerkesztők István király *Kisebbség Legendá*-ját és nem a későbbiekét. Viszont a kiválasztott szemelvény nem a legjellemzőbb, vagy egymagában nem jellemző, hozzá kellett volna venni a bolgár kereskedők híres epizódját. Érthetetlen, hogy a *Gellért-legendá*-nak miért egy XIII. századi változatát helyezték a XII. és XI. század fordulójára.

jára? Miért hiányzik az *Imre-legenda*, amely egész élességében mutatja az úri-feudális rend és az elnyomorodó szabadok küzdelmét s ugyanakkor a császárság és pápaság világ-méretű harcának magyar vetületét? Jól van kiválasztva az idegenszármas Rogerius kanonok *Siraloméneke* a tatárjárásról, de hiányzik Spalatoi Tamás *Historia Salonitanajának* az a nagyszerű életképe, melyet II. Endre udvaráról festett, és amellyel a tatárjárás »büntetését« igyekezett megindokolni.

Már nagyobb hiba a *Huszita Bibliá*-nak nagy jelentőségével összhangban nem levő gyenge szerepeltetése. Fontos, forradalomra buzdító, emberi és szabadságjogokat vitató részek maradtak ki *Eszter Könyvé*-ből, a *Makkabeusok*-, *Joel*- és *Amos-könyvé*-ből. Az előbbiből a felszólítás a forradalomra, az utóbbiból az a rész, ahol a latin eredeti felszólítását a dézsma megadására vonatkozóan a fordító kihagyja. A szerkesztők jól tapintanak rá a reformáció irodalmának forradalmi hagyományaira Ozorai Imre, Farkas András és különösen Szkhárosi Horváth András ábrázolásában. De lényegében ki nem elégitő a kor legeredetibb, legbátrabb magyar népi reformátorának, Dávid Ferencnek bemutatása.

Elég szerencsésnek mondható a magyar humanizmust összefogó fejezetek szemelvénykiválasztása, itt bőségesen támaszkodhattak a megfelelő szakirodalomra. Éppen ezért hiányként kell megjelölni, hogy Vitéz János *Leveleskönyvé*-nek elvi bevezetői teljesen hiányoznak és »a magyar humanizmus atyjának« ábrázolásából hiányzik az a mozzanat, amikor váradi püspök létre az ország érdekében szembeszáll a pápával. Janus Pannonius bemutatása jónak mondható, bár teljesen hiányzik annak megemlítése, hogy egy évek óta készülő bilinguis-kiadás anyagát is használták. Sikerült Janus Pannonius magyarországi költészetének fejlődését példákon igazolni, de már egysíku az itáliai évek szemelvényes anyaga. A zsarnokok, a rossz bírók, a pizkos szerzetes ellen írott epigrammák, a Valla halálára írott, a Platon és Epikuros igazáról szóló oly fontos epigramma, az Itália megbékélése érdekében írt hatalmas óda és a *Szelek versenye* teljesen hiányoznak. A velencei Jacopus Antonius Marcellusra írott *Dicsénekből* hiányzik a Szent Anbrusról szóló szatirikus rész s az Amerika felfedezését jósoló sorok. Itt kifogásolni lehet Janus Pannoniusnak Galeotto Marziohoz intézett levelének olyatén fordítását, amely a humanista élcet pesti jassznyelvben oldja fel. Sikerültnek nevezhető a Hunyadi Mátyás leveleiből vett válogatás, Thuróczi János és Galeotto Marzio szemelvényei, és különösen a Bonfini-részek. Hiányzik azonban Thuróczy Jánostól az a

rész, ahol Mátyás királyt mint »második Attilát« mutatja be, Galeotto anekdótagyűjteményéből pedig az a vita, melyben a király megszegyeníti a gögös teológust. Elég erőteljesek a hiányok a Jagelló-kori és későbbi humanizmusunk ábrázolásában, bár a szakbrálat óta javult a helyzet e téren. Éppúgy hiányoznak a Jagelló-kor latin vígjátékai, mint ahogy a Celtis Konrád által felfedezett drámának, a *Dulcius*-nak egykorú magyarítása. Hiányzik Hagymási Bálint *Bor- és vízivókról* szóló beszéd-ének heves támadása, melyet a feudális egyház ellen intéz. A kor magyar irodalma vajmi szegényesen van képviselve. A Jordánszky-kódex nagyjelentőségű bevezetése aligha maradhatott volna ki. Hiányoznak Oláh Miklós kettős művéből (Hungaria et Attila) a hun-magyar katonái erő dicsőítése, a Mohács előtti boldog Magyarország irodalmilag is kiváló leírásai. Hiányzik a különben jól bemutatott Zsámbokitól az Eger védelméről szóló nagyjelentőségű írás, Forgách Ferenc-től a magyar nagyfeudálisok lesújtó bírálata, Istvánffy Miklóstól Zrínyi Miklós beszéde az ország felszabadításáról. A szerkesztők teljesen kifelejtették Baranyai Decsi Jánost, és ami ennél súlyosabb, a legkiválóbb magyar humanista történetírót, a szabadgondolkodó Szamosközy Istvánt.

Az ellentmondásos alakok ábrázolásában nem annyira Pázmány Péter mérsékelt szereplése az, ami kifogásolható, mint inkább Temesvári Pelbárt jellegtelenebb irodalmi teljesítményeinek kifelejtése, mint pl. a *Prófeta-játék*, a minta-prédikációk közé beiktatott *Passió*, a világi nemesség ellen intézett támadása, a László királyról szóló II. beszédben.

A bevezetéseket, jegyzeteket általában komoly elismerés illeti. A szerkesztők ott torpantak meg és adtak ki nem elégitő összefoglalást, vagy éppen hibás összefoglalásokat, ahol az irodalmi jelenségek bonyolultakká váltak, és ellentmondásosságukat kellett volna ábrázolni. Ilyen esetben minden szónak komoly súlya van. Gondolunk itt Temesvári Pelbárt, Taurinus, a Karthauzi Névtelen, Sztárai Mihály, Forgách Ferenc, Istvánffy Miklós, az *Argyrus*-ról szóló széphistória nem kielégítő bevezetéseire. Annál nagyobb örömet okoz a Heltai Gáspárt, Bornemisza Pétert, Balassi Bálintot és Zrínyi Miklóst bemutató bevezetések és szemelvények helyes volta. Ez annál jelentékenyebb, mert hiszen Balassi és Zrínyi e kor két legnagyobb klasszikusa, és itt a legkisebb hiba is hatványozottan érvényesült volna. Általában véve el lehet mondani, hogy mindkét kötetben a szemelvények kiválasztása jobb, mint a szemelvények bevezetése, és éppen ez teszi számos hiánya ellenére jól használhatóvá már ezt

az első kiadást is. Nagy munka, komoly teljesítmény ez, amelyet, különösen az első kötet esetében az időbeli kiérlelés jobbra tett volna.

Nem helyeselhető, hogy a szerkesztők még minimálisan sem tüntetik fel tudományos forrásait és hogy a könyvön semmi jele sincs annak, hogy a kötetek milyen jelentős átalakuláson mentek keresztül a szakbírálat nyomán. Nem helyeselhető, hogy a munkatársak nem érdemüknek és felelőségüknek megfelelő módon vannak megjelölve, vagyis azon részek mellett feltüntetve, melyekben sokat, vagy kevesebbet segítettek. A szerkesztők nem éltek a szovjet szöveggyűjtemények összeválogató módszerével sem, amely sokszor lehetővé teszi, hogy nagyobb szövegrészek velejét emeljék ki a közbülső részek kihagyásával.

E szöveggyűjtemény nagy vállalkozás és

úttörő munka. Ez áll a kevésbé sikerült első kötetre éppen úgy, mint a másodikra. A kiadást bővíteni kell, a részeket arányosabban kell elosztani, a bevezetéseket javítani. Oktatásügyi kormányzatunk e szöveggyűjtemény kiadásával sokat tett a magyar nép kulturájáért, de éppen ezért nem szabad újabb kiadását a nyilvánosság kizárásával megjelentetni. Igaz az, hogy közönségünk szélesebb rétegei számára a szerkesztők kiadták a *Hét évszázad magyar versei* c. gyűjteményt, de nem vitás, hogy ez a szöveggyűjtemény gazdagabb, élőbb, hatékonyabb képet adja a magyar nép régi irodalmának. Nem szabad elmulasztani azt a lehetőséget, hogy ne csak egyetemi hallgatók és tanárok forgassák, hanem eljusson minden üzemi könyvtárba, a magyar dolgozók legszélesebb körébe.

Kardos Tibor

LUKÁCS GYÖRGY: ADALÉKOK AZ ESZTÉTIKA TÖRTÉNETÉHEZ

Akadémiai Kiadó, Bp. 1953.

Nemrég jelent meg az Akadémiai Kiadó kiadásában Lukács György »Adalékok az esztétika történetéhez« c. munkája. E könyv megjelenése, mint Lukács György többi műve is, fontos állomás az esztétika, az irodalomelmélet, az irodalomtörténet fejlődésében. Az a hosszú harc, ami a marxizmus-leninizmus esztétikájának elsajátításáért indult, nem zárult le, ellenkezőleg, még intenzívebben folytatódik. Meg kell ismertetni az irodalom problémáival foglalkozókat a marxizmus esztétikájának bonyolultabb, mélyebb kérdéseivel, ugyanakkor ezeknek a kérdéseknek *történelmével* is. Sokkal konkrétebb és maradandóbb ismeret származik az ilyen történelmi képből: az egyes kérdések fejlődése a marxizmus előtt, majd a marxizmusban és az imperialista korszak esztétikájában. Mindez nemcsak hogy közelebb hozza és világossá teszi az egyes problémákat, hanem megismertet bennünket a helyes marxista elemzéssel és kutatással is. A feladat — amit irodalmi életünk fejlődése vetett fel — az volt, hogy behatóbbá, elmélyültebbé tegyük az esztétikai ismereteket, amelyek nélkül nincs továbbhaladás. Ezt a feladatot oldja meg Lukács György: azzal, hogy egyes problémák történetét adja, egyben megadja ezeknek a kérdéseknek elmélyült elemzését is. Bár az elemzés történelmi, mégis olyan kérdések körül forog, melyek bennünket épp most érdekelnek —

a problémák előtörténete egyben a problémák belső gazdagságának feltárása is.

Lukács György a történelmi elemzések révén a legkonkrétebb módon tudja elénk tárni a marxizmus esztétikájának minőségi különbségét a régebbi esztétikáktól. Ezt a minőségi ugrást csak az ilyen mély történelmi elemzés bizonyíthatja. Sokan próbálkoznak azzal, hogy néhány frázissal »bizonyítsák« ezt a különbséget. Azonban ez nemcsak azok számára nem kielégítő, akiket meg akarunk győzni, hanem azok számára sem, akik a marxizmus esztétikájának kialakulásáról, előzményeiről akarnak tiszta képet nyerni. Ezért e mű egyik célkitűzése éppen ez: »Ha azonban ezt az ugrást, ezt a lényegileg újat, a maga igazi jelentőségében, teljes átfogó és mély következményeiben fel akarjuk fogni, akkor látnunk kell a megelőző fejlődést, annak problematikáját, látnunk kell, hogyan küzködnek, mind a régi materializmus, mind az idealizmus legkiválóbb képviselői számukra megoldhatatlan kérdésekkel, még akkor is, ha történelmi helyzetük, a művészetek fejlődése, gondolkodási tehetségük és becsületességük el is vezeti őket a helyes kérdésfeltevés küszöbéig. Ezen a küszöbön osztálykorlátaik következtében nem képesek átlépni. Itt csak a Marx-Engels alapította dialektikus és történelmi materializmus van abban a helyzetben, hogy konkrétan és helyesen tegye fel a kérdéseket,